

พระคณศ อมตะเทพอินเดียสู่สังคมไทยในมิติภาษาและวัฒนธรรม¹

โสภณา ศรีจำปา²

บทคัดย่อ

พระคณศ เป็นเทพเจ้าที่รู้จักมากที่สุดองค์หนึ่งในสังคมไทยปัจจุบัน โดยทั่วไปเชื่อกันว่าเป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จที่สามารถขจัดปัญหาอุปสรรค และเป็นเทพแห่งความฉลาดและสติปัญญา พระคณศเป็นโอรสของพระศิวะกับพระนางปารวตี มีตัวอย่างตำนานที่กล่าวถึงกำเนิดพระคณศหลายตำนาน ส่วนในมิติภาษา มีการศึกษาในด้านความหมายของ 108 พระนาม ที่ผู้ศรัทธาเคารพนับถือใช้สวดภาวนาบูชาอ้อนวอน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มความหมาย คือ กลุ่มพระนามที่เนื่องด้วยสถานภาพทางสายตระกูลของพระองค์ กลุ่มพระนามที่เนื่องด้วยลักษณะพระวรกายของพระองค์ กลุ่มพระนามที่เนื่องด้วยคุณลักษณะของพระองค์ และสิ่งที่พระคณศทรงโปรด เพื่อดลบันดาลหรือตอบสนองความต้องการของผู้เคารพนับถือให้ครอบคลุมทุกมิติของความจำเป็นและความต้องการของชีวิตตามแนวคิดของอับราฮัม มาสโลว์ เงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้พระคณศให้พรและดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จดังกล่าว คือ ผู้เคารพนับถือศรัทธาต้องปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักศีลธรรม ใครปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ เชื่อว่าท่านจะประทานพรให้เร็วขึ้น พระคณศในสังคมไทยได้รับการยกสถานะและเผยแพร่ความรู้แบบภราดรวิทยาให้เฟื่องฟูขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 และใช้เป็นตราสัญลักษณ์หน่วยงานราชการและสถาบันการศึกษาหลายแห่งสืบมา จนกระทั่งระบอบทุนนิยมเสรีประชาธิปไตยได้เข้ามาสู่สังคมไทย จึงมีกลุ่มคนที่ต้องการใช้คุณค่าพระคณศสร้างมูลค่าที่เป็นเงินทองตามระบอบทุนนิยม โดยการผลิตพระคณศเพื่อจำหน่ายในรูปแบบและราคาที่หลากหลาย และได้รับความนิยมจากผู้ศรัทธาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ยังเชื่อมโยงความคิด ความรู้ ความเชื่อ และค่านิยมกับสังคมและวัฒนธรรมอินเดียกับประเทศอินเดีย พระคณศ อมตะเทพ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “บทบาทศาสนานินดู ชิกข์ และเซนในการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว สังคม และวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายอินเดียในประเทศไทย” ทุนงบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. 2555 และ 2557

² รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล อีเมล sophana@gmail.com

อินเดีย ที่เข้าสู่สังคมไทยมานานนับพันปีแล้ว ยังเป็นพลวัตรขับเคลื่อนสังคมไทยสร้างคุณค่าเพื่อเข้าถึงความเป็นวัฒนธรรมสมัยนิยมได้อย่างมีประสิทธิภาพจนกระทั่งปัจจุบัน

คำสำคัญ : 1. คณศ. 2. อมตะเทพอินเดีย. 3. ภาษาและวัฒนธรรม. 4. สังคมไทย.

Language and Cultural Perspectives of Ganesha Indian Eternal God in Thai Society³

Sophana Srichampa⁴

Abstract

Ganesha is one of the most popular gods in Thai society. It has been believed that Ganesha is the remover of obstacles, granter of success and deva of intellect and wisdom for mankind for more than two thousand years. Ganesha is a son of Shiva God and Paravati Goddess. There are many legends pertaining to Ganesha's origin. In terms of language, the 108 names of Ganesha in prayers can be classified into 3 domains: status of Ganesha's family, Ganesha's physical characters, and Ganesha's attributes and favorite offerings corresponding to all human needs according to Abraham Maslow's hierarchy of needs. An important condition affecting Ganesha's blessing is that the believers have good conduct in accordance with dharma; those who have behaved appropriately, Ganesha will bless quickly. In Thai society Ganesha was praised and popularized in the reign of King Rama VI, during which images of Ganesha were used in the emblems of government offices and institutions. In the era of democratic capitalism, some groups seek to exploit Ganesha's popularity and value for profit by producing trinkets in various styles and forms at a variety of prices. Followers are often quick to purchase such religious ornaments. Moreover, there are linkages to India in terms of concepts, knowledge, beliefs and values. Having been an eternal

³ This paper is a part of the research on "The Role of Hinduism, Sikhism and Jainism in Strength-building Indian-Thai Families, Society and Culture in Thailand" granted by the government budget in 2012 and 2014.

⁴ Associate Professor, Ph.D. at Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University, Nakhon Pathom, Thailand. Email address: sophana@gmail.com

God in Thai society for more than a thousand years, Ganesha remains a dynamic force in Thailand and an ever-popular icon in popular culture.

Keywords: 1. Ganesha. 2. Eternal god. 3. Language and culture. 4. Thai society.

พระคเณศเป็นเทพเจ้าที่ขจัดอุปสรรค อีกทั้งยังเป็นเทพแห่งความฉลาดรอบรู้ในศิลปวิทยาต่างๆ (Thong, 2010: 109) มีต้นกำเนิดจากประเทศอินเดีย เป็นเทพองค์หนึ่งในคัมภีร์และพราหมณ์ชาวอินเดียซึ่งเดินทางเข้ามาค้าขายนำมาเผยแพร่ศาสนาสู่ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประมาณพุทธศตวรรษที่ 8-10 (Nimnunjai, n.d.: 88; Wathanamahat, 2005: 60) สำหรับสังคมไทย จากหลักฐานที่พบในปัจจุบัน สันนิษฐานกันว่ายอมรับนับถือพระคเณศประมาณสมัยสุโขทัย (Chansiri, n.d.: 86) ทำให้สามารถยืนยันได้ว่า สังคมไทยมีความคุ้นเคยกับพระคเณศมาเป็นเวลานานและยังมีพลังสนองตอบต่อกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้มข้น บทความนี้จึงประสงค์จะศึกษาประวัติความเป็นมาพระคเณศ สัญลักษณ์แห่งความรู้และปัญญายิ่งใหญ่ การจัดกลุ่มความหมาย 108 พระนาม และพระคเณศกับวัฒนธรรมสมัยนิยม

“พระคเณศ” ในสังคมไทยมีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น พระพิฆเนศวร/พระพิฆเนศ/พระคเณศวร/พระวิฆเนศวร/พระคเณศ/ คณปติ (Thong, 2010: 112) หรือแม้แต่ พิเนตร/พิเนก/พิทธิเนตร ตามภาษาชาวบ้าน ซึ่งชื่อที่ถูกต้องคือ พระพิฆเนศวร เพราะคำนี้มาจาก “วิฆนะ” แปลว่า “อุปสรรค” + “อิศวะ หรือ อิศวร” แปลว่า “ผู้เป็นใหญ่” สันธิกันได้วิฆเนศ หรือ วิฆเนศวร ซึ่งในภาษาไทยจะผัน ฆ เป็น พ จึงกลายเป็น พิฆเนศวร หรือ พิฆเนศ รวมแล้วแปลความว่า “ผู้เป็นเจ้าของอุปสรรคต่างๆ” พิฆนะสะกดด้วย ฆ เสมอ คนส่วนใหญ่มักสับสนกับคำสันสกฤตว่า คเณศ ที่สะกดด้วย ฌ ซึ่งมีความหมายต่างกัน เพราะคำว่า คเณศ มาจาก ฌนะ + อิศ แปลว่า “เป็นเจ้าของคณะหรือเป็นใหญ่ในคณะ” ในภาษาราชการจะใช้คำว่าคเณศหรือพิฆเนศวรก็ได้ แต่คำว่า คเณศ รู้จักกันมานานกว่าและตรงรูปกับพระนามเดิมที่ชาวฮินดูและการทิวทยารู้จัก (Wathanamahat, 2003: 104) มาจากชื่อที่เป็นภาษาสันสกฤต Gaṇeśa โดยมีวิธีเขียนชื่อและชื่อเรียกหลายแบบ ได้แก่ Ganesha, Ganapati และ Vighneshvara

ประวัติพระคเณศ

พระคเณศ เป็นโอรสของพระศิวะหรือพระอิศวร (Shiva/ Ishvar) กับแม่อุมาปารวตี (Uma Parvati) เป็นพี่น้องกับพระขันธกุมาร (สกันทะ) เทพแห่งการสงคราม พระคเณศทรงมีพระเศียร (หัว) เป็นช้าง พระกรรณ (หู) กว้างใหญ่ งวงยาว ร่างกายเป็นมนุษย์ มี 4 กร 6 กร และ 8 กรบ้าง แล้วแต่ภาคที่จะเสด็จมา แต่เดิมพระคเณศไม่ได้เป็นเทพของชาวอารยัน เพิ่งถูกยกขึ้นเป็นเทพเจ้าในสมัยปุราณะ (ประมาณพ.ศ. 861-1190) โดยแยกออกเป็นอีกลัทธิต่างหาก (Wright, 2007: 15; Chansiri, n.d.: 67) Wright (2007: 17, 19-20) ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระคเณศว่า ในสังคมอินเดียประกอบด้วยชนกลุ่มใหญ่ๆ 3 กลุ่มๆ แรกคือ กลุ่มที่พูดภาษามุนดาซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาย่อยมอญ-เขมร

ถือว่าเป็นชนพื้นเมืองที่อยู่ในอินเดียนและอุซาคเนย์ กลุ่มที่สองคือ กลุ่มทมิฬหรือ ดรಾವิดียน ซึ่งเป็นชนที่เข้ามาก่อนอารยันจึงน่าจะรู้จักคุ้นเคยกับช้างบ้าง ส่วนกลุ่มที่สามคือกลุ่มอารยันที่พูดภาษาตระกูลอินโด-ยูโรเปียนที่เชื่อว่าอพยพมาจากเอเชียกลาง เข้ามาในชมพูทวีปราว 1,000 ปีก่อนพุทธกาลจึงไม่รู้จักช้าง ดังนั้นจึงเชื่อว่าชาวมุนดา ซึ่งนับถือ ช้างป่าและจับช้างป่ามาเลี้ยงก่อนใคร น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับพระคณศในยุคแรกเริ่ม ต่อมาเมื่อชาวทมิฬและอารยันเข้ามาในเขตร้อนตามลำดับ ย่อมเรียกชื่อสิ่งต่างๆ ในเขตร้อนตามภาษาพื้นเมือง และยอมรับนับถือเจ้าสมิงไพรที่มีหัวเป็นช้างของคนพื้นเมืองด้วย ต่อมาเมื่อศาสนาฮินดูลงตัว (ประมาณ 2,000 ปีที่แล้ว) ผู้คนจึงหันมานับถือพระศิวะและพระวิษณุเป็นใหญ่ แต่ก็ยืมดินนับถือพระคณศด้วย เพราะท่านอยู่คู่กับชาวพื้นเมืองมาก่อนที่มหาเทพอื่นๆ จะเข้ามาเป็นใหญ่ในแดนภารตะและอุซาคเนย์

การที่สังคัมอินเดียนประกอบด้วยชนเผ่าต่างๆ มากมาย ย่อมมีความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดา ดังนั้น ศาสนาฮินดูจึงต้องมีกลไกการผสมผสานเทพของชนเผ่าให้เข้าเป็นพันธมิตรหรือเป็นญาติต่อกันเพื่อความผาสุกของสังคัม กลไกที่ว่าคือ การแต่งเทพปกรณัมหรือเทพนิยายขึ้นด้วยวิธีการที่ซับซ้อน โดยขั้นแรกกำหนดให้พระอินทร์ ซึ่งเป็นประมุขของเทวดาทັังปวงของชาวอารยันทรงช้างเอราวัณที่เป็นเทพเจ้าของชนพื้นเมือง เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นถึงชัยชนะของชาวอารยันเหนือคนพื้นเมือง ขั้นต่อมาเมื่อสองเผ่าเริ่มผสมผสานกันบ้างแล้วจึงแต่งเทพปกรณัมหรือเทพนิยาย เรื่องราวของพระคณศถูกกล่าวไว้ในคัมภีร์ปุราณะ⁵และอุปปุราณะซึ่งมีอยู่อย่างละ 18 เล่ม (Wathanamahat, 2003: 19) ในที่นี้ขอยกตัวอย่างเพียง 6 ตำนาน เช่น

⁵ คัมภีร์ปุราณะคือหนังสือคู่มือของพราหมณ์สำหรับใช้อธิบายความเป็นมาของเทพเจ้าต่างๆ (Wathanamahat, 2003:19)

- ตำนานที่ 1 พืชเกษตรปราบอสูรและรากษส⁶
 ตำนานที่ 2 พระนางปารวดีนำเหื่อโคลป็นเป็นลูก⁷
 ตำนานที่ 3 ขวางทางคนชั่วที่เดินทางไปเทวาลัยโสมนาดและโสมีศวร⁸
 ตำนานที่ 4 พระคณศ กฤษณะอวตาร⁹
 ตำนานที่ 5 พระศิวะ-พระนางปารวดี แปลงกายเป็นช่างเข้าสมสู่¹⁰

⁶ อสูรและรากษสทำการบวงสรวงพระศิวะและได้รับพรหลายประการแต่กลับนำไปรุกรานพวกเทวดาจนได้รับความเดือดร้อน พระอินทร์จึงทรงนำเทวดาไปขอให้พระศิวะสร้างเทพแห่งความขัดข้องขึ้นเพื่อขัดขวางการกระทำของอสูรและรากษส พระศิวะทรงแบ่งส่วนกายหนึ่งให้เกิดบุรุษร่างงามจากครรภ์ของพระนางปารวดี (หรือพระอุมา) และตั้งพระนามว่า พืชเกษตร ทำหน้าที่ขวางอสูร รากษส และคนชั่วมิให้ทำการบดขยี้ และเปิดทางอำนวยความสะดวกต่อเทวดาและคนดีเพื่อเป็นหนทางสู่ความสำเร็จ (Chansiri, n.d.: 69)

⁷ พระนางปารวดีได้รับคำแนะนำจากพระสหายว่าหากพระนางจะมีบริวารเป็นของตนเอง แทนการใช้บริวารของพระศิวะก็จะดีไม่น้อย จนวันหนึ่งเมื่อสรองน้ำอยู่ทรงนึกถึงทำพุดของพระสหาย จึงได้นำเหื่อโคลมาสร้างบุรุษรูปงาม สั่งให้ไปเฝ้าทวาร ห้ามไม่ให้ใครเข้ามาโดยไม่ได้รับอนุญาต เมื่อพระศิวะเสด็จมาฝ่ายลูกก็ป้องกันแข็งขัน โดยไม่รู้ว่านั่นคือพ่อ พระศิวะโกรธสั่งให้บริวารสังหารทวารบาลพระองค์นั้น ความทราบถึงพระนางปารวดีจึงเกิดศึกใหญ่ระหว่างเทพ-เทพีบนสวรรค์ นางบอกว่าจะสงบศึกต่อเมื่อลูกของนางฟื้นขึ้นมา

พระศิวะสั่งให้เทวดาไปเอาศิระสังข์มีชีวิตสิ่งแรกที่พบมาต่อเข้ากับศิระของโอรส ปรากฏว่าเทวดาได้เศียรของช่างซึ่งมีงาเพียงข้างเดียว เมื่อพระคณศฟื้นขึ้นมา ทราบความจริงว่าพระศิวะคือพระบิดาก็ไปขอมาโทษ เพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทำให้พระศิวะพอใจมาก จึงประสาทพรให้คณศมีอำนาจเหนือภูติผีทั้งหลาย และทรงแต่งตั้งให้เป็น คณปติ (Ibid., p. 70)

⁸ พระนางปารวดีได้ออาน้ำมนต์ที่ใช้ในการสรองน้ำผสมกับเหื่อโคล ป็นเป็นรูปคน เศียรเป็นช่าง จากนั้นได้นำน้ำจากแม่คงคาประพรมให้มีชีวิตขึ้นเพื่อขัดขวางคนชั่วที่จะไปบูชาศิวลึงค์ที่เทวาลัยโสมนาดและเทวาลัยโสมีศวร เพราะคนเหล่านี้หวังจะไปล้างบาปเพื่อมีให้ตนรกทั้ง 7 ชุม ด้วยเหตุนี้วันคณศจตุรฤทธีนิยมเอาพระคณศมาจุ่มน้ำคงคาจากการที่น้ำจากแม่คงคาทำให้พระคณศมีชีวิตขึ้นมา นั่นเอง (Ibid., p. 70)

⁹ พระนางปารวดี มเหสีของพระศิวะไม่มีบุตร พระศิวะจึงทรงแนะนำให้พระนางทำพิธีปั้นยากรพต (พิธีบูชาพระวิษณุเทพ ในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือนมาฆะ) มีระยะเวลา 1 ปีเต็ม และเมื่อครบกำหนดพระนางจะได้โอรสซึ่งเป็นพระกฤษณะอวตารไปจุติ ทุกอย่างเป็นไปตามคำตรัสพระศิวะผู้เป็นสามี ทันใดนั้นเศียรของกุมารก็ขาดจากพระศอก กระเด็นไปยังโคโลกอันเป็นนิวมานของพระกฤษณะ พระวิษณุเสด็จผ่านไปยังแม่น้ำบุษปกัทร เห็นช่างนอนหันหัวไปทางทิศเหนือจึงตัดเศียรช่างกลับมาต่อให้กับเศียรกุมารที่หายไป ตำนานนี้เข้าใจว่าสร้างโดยผู้ที่นับถือพระกฤษณะเป็นใหญ่ (Ibid., p. 71)

¹⁰ ครั้งหนึ่งพระศิวะและพระนางปารวดีเสด็จมายังภูเขาแถบหิมาลัยเห็นช่างสมสู่กันจึงเกิดความโกรธ พระศิวะจึงแปลงเป็นช่างพลาย ส่วนพระนางปารวดีแปลงเป็นช่างพังร่วมสโมสรจนมีลูกเป็นพระคณศ (Ibid., p. 71)

ตำนานที่ 6 วิษณุเทพเปล่งวาจาสิทธิโนพีธีโสกันต์¹¹ เป็นต้น

พระคณศ สัญลักษณ์แห่งความรู้และปัญญายิ่งใหญ่

คุณลักษณะพระคณศตามแนวคิดของไชชูร์ (cited by Charoensin-o-larn, 2012: 20) ประกอบด้วย

- (1) รูปสัญลักษณ์หรือตัวสื่อ/ความหมาย (signifier)
- (2) ความหมายสัญลักษณ์หรือความคิดที่รูปสัญลักษณ์ต้องการจะสื่อ (signified)

คุณลักษณะพระคณศตามความเชื่อนี้สามารถตีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ได้ดังนี้¹²

¹¹ พระศิวะและพระปารวตีจะจัดให้มีพิธีโสกันต์พระโอรสในวันอังคารจึงเชิญทวยเทพทั้งหลายให้มาเป็นสักขีพยาน ณ หิมालัย ทุกพระองค์เสด็จมาจนครบเหลือแต่พระวิษณุที่หลับสนิท เมื่อใกล้ถึงเวลาฤกษ์หมามงคล พระศิวะจึงบัญชาให้พระอินทร์เป่ามหาสังข์พิชัยยุทธเพื่อปลุกพระวิษณุถึงวิมานเกษียรสมุทร เมื่อทรงได้ยินสังข์ทรงตื่นขึ้น จึงทรงถามพระอินทร์ว่าเกิดเหตุอันใด พระอินทร์ทรงบอกว่า พระศิวะมีเทวโองการขอลัญเชิญไปตัดพระเกศาให้กับองค์สกันทกุมาร (พระขันธกุมาร) ด้วยความขัดเคืองพระทัย พระวิษณุจึงปลั่งพระโอษฐ์ออกมาว่า “ไอ้ลูกหัวหาย จะนอนหลับให้สบายหนอยก็ไม่ได้” เพียงเท่านั้น พลับพลาประรำพิธีก็โกลาหลขึ้นทันทีเพราะเศียรกุมารหายไป บรรดาเทวดาจึงปรึกษากันว่าวันอังคารฤกษ์ไม่ดี ห้ามทำการมงคลทั้งปวง พระศิวะมีบัญชาให้พระวิษณุไปตัดศีรษะของมนุษย์ในโลกที่เพิ่งตายมาต่อ ปรากฏว่าวันนั้นไม่มีคนตาย มีเพียงช้างพลายงาเดียวที่นอนหันหัวไปทางทิศตะวันตกเท่านั้น จึงนำเอาเศียรช้างมาต่อ (Ibid., p. 72)

¹² ข้อมูลในด้านความหมายอ้างอิงจาก Chansiri, n.d.: 74-75; Nimmunjai, n.d.: 88; Thong, 2010: 109

ตารางที่ 1 การตีความหมายคุณลักษณะของพระคเณศในเชิงสัญลักษณ์

รูปสัญลักษณ์	ความหมายหรือความคิด
พระเศียร	ทรงใช้เศียรอันใหญ่ที่เต็มไปด้วยความรู้ เป็นที่รวมแห่งปัญญาทั้งหมด คิดใหญ่
พระกรรณใหญ่	เฉลียวฉลาด มีความสามารถในการรับฟังและพิจารณาผู้คนที่ต้องการความช่วยเหลือ
พระเนตรรีเล็ก	การมีสมาธิมั่น
งวง	นำความรู้ที่ได้รับจากการเลือกพื้นที่เป็นทวีปลักษณะ คือความผิด-ถูก, ความดี-ความชั่ว งวงยาวใหญ่ใช้ชี้ซึ่งน้ำหนักการกระทำ หรือค้นหาสิ่งที่ดีงามต่างๆ อันปัญญานั้นเกิดขึ้น เพื่อแก้ปัญหาจากอุปสรรคต่างๆ และพบความสำเร็จสมความปรารถนา
งาช้างเดียว	ความซื่อสัตย์ อารังรักษาความดี ละเว้นความชั่ว
พระโอษฐ์เล็ก	พูดน้อย
พระนาภีใหญ่	ความสามารถในการย่อยความดีและความชั่วทั้งหมดในชีวิตได้อย่างสงบ
หนู	ความอยาก แม้ว่าจะควบคุมได้ก็อาจเป็นสาเหตุแห่งหายนะได้ เมื่อมีความอยากต้อง ควบคุมไว้ไม่ให้มีอำนาจเหนือจิตใจเรา นอกจากนี้ทรงใช้หนูเป็นพาหนะเดินทางด้วย จึงต้องศึกษาการใช้ความต้องการทั้งหลายเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม
ขวาน	ตัดความยึดติดทั้งหลาย ทรงใช้ขบไล่อุปสรรคทั้งหลายที่มาก่อวนบรวิหารของพระองค์
โมทกะ ¹³	ประทานให้เราเป็นรางวัลที่เราปฏิบัติตามรอยพระบาทของพระองค์
ท่าประทานพร	ทรงประทานพรและปกป้องเส้นทางแห่งจิตวิญญาณเพื่อไปสู่พระเจ้า
โอม	คำศักดิ์สิทธิ์ ในภาษาสันสกฤตเขียนคล้ายเศียรของช้างที่ชูวงขึ้น ॐ ในภาษาทมิฬ “โอม” เขียนเหมือนเศียรช้าง ॐ

ตำนานที่แสดงให้เห็นว่าพระคเณศเป็นเทพแห่งความฉลาดและสติปัญญานั้น คือ เมื่อพระศิวะประทับบนเขาไกรลาสพร้อมด้วยโอรสทั้งสอง พระชายา (พระแม่ปารวตี) นำผลไม้ม่วงผลหนึ่งมาถวาย โอรสทั้งสองแย่งชิงกัน พระศิวะออกอุบายว่าถ้าใครไปรอบโลกได้เจ็ดรอบและกลับมาถึงก่อนจะเป็นผู้ได้มะม่วง พระขันธกุมาร (สกันทะ) ขึ้นยกยอกออกเดินทางไปทันที แต่พระคเณศกลับเดินรอบพระศิวะเจ็ดรอบ แล้วทูลพระศิวะว่า

¹³ ขนมโมทกะ หรือ ขนมลัทฑูทำเป็นลูกกลมขนาดมะนาวผลเล็ก ทำจากแป้งถั่ว (แป้งจะนะ) ทอดในน้ำมันเนย ใส่น้ำตาลหรือน้ำเชื่อม ทอดจนสุกทำเป็นขนมกลมๆ บางที่ทำด้วยแป้งถั่วเหลืองหรือทำด้วยมะพร้าวก็ได้ เอามะพร้าวขูดผสมแป้งสาลีหรือแป้งข้าวเจ้า ใส่น้ำตาลแล้วทอดจนสุก (Wathanamahat, 2003: 43)

พระองค์คือจักรวาลและจักรวาลคือพระองค์ ถือว่าใครได้ประทับรักษาพระบิดาครบเจ็ดรอบจะได้กุศลเท่ากับไปรอบโลก พระศิวะเมื่อไต่ยีนพระคณศอธิบายเช่นนั้นก็ชอบ พระทัยและประทานมะม่วงให้ (Wathanamahat, 2003: 40-41)

นอกจากนี้ พระคณศยังเป็นผู้รจนามหากาพย์มหาภารตะจากคำบอกเล่าของมหาฤๅษีเวียส ซึ่งท่านต้องการรจนามหากาพย์ให้สำเร็จ แต่ท่านก็ไม่สามารถจะเขียนได้ จะให้ว่าใครให้ช่วยเขียนก็ไม่มีการรับ เพราะไม่มีใครที่มีความสามารถพอ พระฤๅษีนาถ (พระพรหม) เสนอว่าพระคณศองค์เดียวที่จะเขียนมหากาพย์เรื่องนี้ได้ มหาฤๅษีจึงไปทูลขอความช่วยเหลือจากพระคณศ ท่านทรงรับแต่ทรงมีข้อแม้ว่าเมื่อไรที่ฤๅษีหยุดบอก ท่านจะเลิกเขียนทันทีเพราะพระคณศเขียนหนังสือเร็วมาก ฤๅษีคิดว่าคงเกินความสามารถของท่านเพราะต้องพูดตลอดโดยไม่หายใจ จึงยื่นเงื่อนไขให้พระคณศตีความคำพูดฤๅษีก่อนแล้วจึงเขียน นับเป็นความฉลาดของท่านฤๅษีเพราะท่านจะได้พักและคิดต่อต่อไปได้ในขณะที่พระคณศตีความ ซึ่งแสดงว่าฤๅษีต้องตั้งโคลงที่มีความหมายซับซ้อนจนเทพเจ้าแห่งสติปัญญาเช่นพระคณศยังต้องหยุดตีความให้ได้ เรายังพบข้อความยากๆ ปรากฏเป็นระยะในพระคัมภีร์ดังกล่าว และด้วยประการฉะนี้คัมภีร์มหาภารตะจึงเสร็จสมบูรณ์ (Ibid.: 42)

พระคณศเป็นตัวแทนของความสมดุลทางสติปัญญาและอารมณ์ ระหว่างความเมตตาและความงาม และเป็นสัญลักษณ์การแบ่งแยกระหว่างความจริงกับภาพลวงตา ทรงเป็นเทพแห่งโชคกลาง บันดาลความมั่งคั่ง ทรงเป็นเทพแห่งปัญญา เป็นผู้คุ้มครองและสามารถจัดอุปสรรคความขัดข้องทั้งปวง เป็นเทพแห่งการเริ่มต้นที่ดี ดังนั้น ชาวฮินดูต้องกราบไหว้พระคณศก่อนลงมือทำอะไร เพื่อให้เกิดสิริมงคล (Thong, 2010: 108-109)

คุณลักษณะและคุณสมบัติโดดเด่นหลายประการนี้ รวมเรียกว่า “พหุลักษณะ” ของพระคณศ ที่มีการให้ความหมายเชิงปรัชญาและศาสนาฮินดู ซึ่งเผยแพร่และเป็นที่ยอมรับของคนต่างศาสนาทั่วไป สอดคล้องกับแนวคิดของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ ที่กล่าวว่า “ศาสนาเป็นระบบสัญลักษณ์ระบบหนึ่งซึ่งกระทำการสถาปนาอารมณ์ (moods) และแรงจูงใจ (motivations) ในมนุษย์ และมีอิทธิพลกว้างขวางและคงทนนานโดยการสร้างมโนทัศน์ในระเบียบของชีวิตโดยทั่วไป ทำให้มโนทัศน์มีแสงสว่างแห่งความจริงจนอารมณ์และแรงจูงใจนั้นดูเหมือนเป็นสิ่งที่จริงแท้แน่นอน” (cited by Raphipat, 2008: 83-84) สอดคล้องกับความต้องการของมนุษย์ที่ต้องการให้การดำเนินชีวิตของตนดำเนินไปด้วยดี ประสบความสำเร็จโดยสามารถผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคต่างๆ ได้ ยิ่งหากมีความเชื่อมั่น ศรัทธาในองค์เทพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย ยิ่งจะทำให้เกิดกำลังใจและความมั่นใจมากยิ่งขึ้น ในทางจิตวิทยาการคิดเชิงบวกผนวกกับความตั้งใจ มุ่งมั่นย่อมส่งผลไปสู่ความสำเร็จได้ไม่ยากนัก

การจัดกลุ่มความหมาย 108 พระนามของพระคเณศ

การบูชาพระคเณศ ประกอบด้วยดอกไม้ ขนมน้ำนม มะพร้าวอ่อน กล้วย อ้อย นมเปรี้ยว ขณะทำการบูชาจะท่องพระนาม¹⁴ 108 ของพระองค์ โดยสามารถจัดกลุ่มความหมายทางภาษาจาก 108 พระนามของพระคเณศ เพื่อแสดงให้เห็นว่า ภาษาสะท้อนความคิด ความเชื่อ ศรัทธาของศาสนิกที่มีต่อพระคเณศ โดยจำแนกได้ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มพระนามตามสถานภาพสายตระกูล กลุ่มพระนามตามลักษณะพระวรกาย กลุ่มพระนามตามคุณลักษณะ และสิ่งที่พระคเณศทรงโปรด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) กลุ่มพระนามตามสถานภาพสายตระกูล

จากพระนามทั้งหมด มี 7 พระนามที่แสดงความหมายเน้นให้เห็นสถานภาพของพระองค์ว่าเป็นโอรสพระศิวะ โอรสพระแม่ปारวตี และเปรียบเสมือนเป็นองค์พระศิวะ เป็นบริวารพระศิวะ เป็นเชษฐาพระขันตกุมาร และเป็นผู้มีพระมารดาสององค์ ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 พระนามของพระคเณศสะท้อนสถานภาพสายตระกูล

พระนาม	ความหมาย
พระโคธิปบุตร	มหาเทพโอรสแห่งพระแม่ปारวตี-โคธิ
พระศรวริปริยาย	มหาเทพโอรสแห่งพระศักติอุมา
พระศรวณนยาย	มหาเทพโอรสแห่งพระศิวะเทพ
พระศิวาย	มหาเทพผู้เปรียบเสมือนองค์พระศิวะเทพ
พระคณปาย	มหาเทพของบริวารแห่งพระศิวะเทพ
พระสกุหนานุชา	มหาเทพผู้เป็นเชษฐาแห่งพระขันตกุมาร
พระไทวมاتور	มหาเทพผู้มีมารดา 2 พระองค์

2) กลุ่มพระนามตามลักษณะพระวรกาย

จากพระนามทั้งหมด มี 13 พระนามที่แสดงความหมายเน้นให้เห็นลักษณะพระวรกายพระคเณศ ในลักษณะต่างๆ เช่น มีงาช้างเดียว มี 4 กร มีกำเนิด 2 ครั้ง มีเศียรเป็นช้าง มีพระเนตรที่สามที่เปรียบเป็นพระอาทิตย์ พระจันทร์ และพระเพลิง มีพระพักตร์

¹⁴ เทพอินทรมีพระนามนับพัน แต่ผู้ที่ศรัทธาองค์เทพจำนวนหนึ่งไม่มีเวลาที่จะสวดพระนามทั้งหมดได้ทุกวันจึงเลือกสวดพระนามหลักๆ 108 พระนาม (คำสัมภาษณ์ Dr. Amarjiva Lochan)

เป็นเส้นโค้งงดงาม มีพระโอษฐ์กว้าง มีใบหูใหญ่ มีพระศอกงามแบบข้าง มีพระกรเปรียบเหมือนใบบัว มีพุงโตเทียบเท่าจักรวาล และทรงมีความงดงามทั้งภายนอกและภายใน ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 พระนามของพระคณศสะท้อนลักษณะพระวรกาย

พระนาม	ความหมาย
พระเอกทนต์	มหาเทพผู้มีงาช้างเดียว
พระจตุรพาหเว	มหาเทพผู้มี 4 กร
พระทิวชปริยาย	มหาเทพผู้เป็นที่รักของทิวชาติ
พระคชานนาย	มหาเทพผู้มีเศียรเป็นช้าง
พระโสมสุรยาคุนิ	มหาเทพผู้มีเนตรเป็นพระอาทิตย์ พระจันทร์และพระเพลิง
พระวกรตุนทา	มหาเทพผู้มีพระพักตร์เป็นเส้นโค้งงดงาม
พระสรุตุนทา	มหาเทพผู้มีพระโอษฐ์อันกว้างไกล
พระศรูปกรณา	มหาเทพผู้มีใบหูอันใหญ่โต
พระสตุลกนตา	มหาเทพผู้มีพระผู้มีศอกเป็นข้าง
พระสริกนตา	มหาเทพผู้มีพระศอกอันสวยงาม
พระอมโยตปลกร	มหาเทพมีพระกรเหมือนดอกบัว
พระลมโพทร	มหาเทพผู้มีพุงใหญ่โต
พระศูร	มหาเทพผู้มีความงดงามทั้งด้านนอกด้านใน

3) กลุ่มพระนามตามคุณลักษณะ

คุณลักษณะของพระคณศมี 3 ประการ คือ คุณลักษณะความเป็นเลิศที่เป็นรูปธรรม คุณลักษณะความเป็นเลิศที่เป็นนามธรรม และคุณลักษณะความเป็นเลิศตามบทบาทและหน้าที่ เป็นต้นว่า บทบาทการเป็นเทพสูงสุด บทบาทการเป็นพราหมณ์สูงสุด ส่วนหน้าที่ เป็นต้นว่า หน้าที่ “ผู้สร้าง” “ผู้ปกป้อง” “ผู้มีความปรารถนาดี” “ผู้จัดอุปสรรค” “ผู้ทรงคุณค่าควรแก่การเคารพ” และรวมถึงสิ่งที่พระคณศทรงโปรด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) คุณลักษณะความเป็นเลิศที่เป็นรูปธรรม

จากพระนามทั้งหมด มี 7 พระนามที่แสดงความหมายเน้นให้เห็นคุณลักษณะความเป็นเลิศที่เป็นรูปธรรม ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 พระนามของพระคณศสะท้อนคุณลักษณะความเป็นเลิศที่เป็นรูปธรรม

พระนาม	ความหมาย
พระคทีเน	มหาเทพผู้ทรงตะบองใหญ่เป็นอาวุธ
พระจกริน	มหาเทพผู้ทรงจักรเป็นอาวุธ
พระนาคายชฺญปรีดิเน	มหาเทพผู้ทรงมีพญานาคเป็นด้ายสายสิญจน์
พระอิศุจาปธรา	มหาเทพผู้ทรงศรแห่งความรัก
พระปาศานกุตธรา	มหาเทพผู้ทรงบ่วงบาศและขอช้างเป็นอาวุธ
พระจนทรจุฑา	มหาเทพผู้ทรงมีพระจันทร์เสี้ยวประดับอยู่ที่หน้าผากของพระองค์
พระวระกวางหน	มหาเทพผู้มีหนุเป็นราชพาหนะ

(2) คุณลักษณะความเป็นเลิศที่เป็นนามธรรม

จากพระนามทั้งหมด มี 20 พระนามที่แสดงความหมายให้เห็นถึงคุณลักษณะความเป็นเลิศที่เป็นนามธรรมในลักษณะต่างๆ ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 พระนามของพระคณศสะท้อนคุณลักษณะความเป็นเลิศที่เป็นนามธรรม

พระนาม	ความหมาย
พระจตุราย	มหาเทพผู้เป็นยอดปัญญา
พระพุดาย	มหาเทพผู้มีความรู้ลึกซึ้งบริสุทธ์
พระวายุทตฺตฤตเย	มหาเทพผู้เปี่ยมด้วยความสัตย์
พระสุจิตานนทวิศราห	มหาเทพผู้มีความสัตย์อันยิ่งใหญ่
พระอายุกุต	มหาเทพผู้สันโดษ
พระพรหมจาริเน	มหาเทพผู้ถือเพศพรต
พระสธิรา	มหาเทพผู้มีความมั่นคง
พระสุภค	มหาเทพผู้มีความงดงามเป็นเลิศ
พระสมุยาย	มหาเทพผู้มีแต่ความสงบสุข
พระลีลา	มหาเทพผู้มีลีลาอันวิจิตร
พระวทิตา	มหาเทพผู้มีวาทศิลป์ที่ดีเลิศ
พระวิตภายา	มหาเทพผู้ปราศจากซึ่งความกลัว
พระพรหมมทุเวศ	มหาเทพผู้ปราศจากความเกลียดชัง
พระวริตเน	มหาเทพผู้ทอัสวดมนต์อันเข้มแข็ง
พระอรุตกาย	มหาเทพผู้ไร้รูปร่าง

ตารางที่ 5 พระนามของพระคณศสะท้อนคุณลักษณะความเป็นเลิศที่เป็นนามธรรม (ต่อ)

พระนาม	ความหมาย
พระอวยยาน	มหาเทพผู้ไร้รูปร่าง
พระนิรันธนา	มหาเทพผู้ไร้ซึ่งรูปลักษณะ
พระกฤษทริภคิตี	มหาเทพทรงคล้ายกับเทือกเขาอันน่าสะพรึงกลัว
พระศกตีสมยุตา	มหาเทพผู้เปี่ยมด้วยพลังอำนาจ
พระหฤษตจิตตดา	มหาเทพผู้มีความผาสุกตลอดกาล

(3) คุณลักษณะความเป็นเลิศตามบทบาทและหน้าที่**- บทบาทของพระคณศ**

จากพระนามทั้งหมด มี 24 พระนามที่แสดงความหมายให้เห็นถึงบทบาททางสังคมของพระคณศในฐานะเทพสูงสุดเฉกเช่นเทพองค์อื่นๆ ดังปรากฏในความหมายของพระนาม ดัง 24 พระนามต่อไปนี้

ตารางที่ 6 พระนามของพระคณศสะท้อนบทบาทของพระคณศ

พระนาม	ความหมาย
พระอมเรศวร	มหาเทพผู้ทรงเป็นเทพเจ้าสูงสุด
พระอครคנדดา	มหาเทพผู้เป็นใหญ่สูงสุด
พระศรีปตฺย	มหาเทพทรงเป็นวิษณุเทพ
พระพรมหิวิตตมา	มหาเทพผู้เป็นพราหมณ์สูงสุด
พระกานดา	มหาเทพผู้เป็นเทพเจ้าของมนุษย์ทั้งหลาย
พระอชฺยุต	มหาเทพผู้เป็นอมตะ
พระศษวต	มหาเทพอันเป็นอมตะ
พระสิทฺธา	มหาเทพผู้เป็นเทพเจ้าที่ดีที่สุด
พระอกลมุต	มหาเทพผู้เป็นอิสระจากมลทินทั้งปวง
พระพิชฺปุรกาย	มหาเทพผู้เป็นรากฐานแห่งจักรวาล
พระทฤศธาธฤศ	มหาเทพแห่งพระปชาบดีและเหล่าบรรพบุรุษ
พระญานีเน	มหาเทพแห่งโยคญาณ
พระคณศวร	มหาเทพแห่งคณะบริวาร
พระศรีษาย	มหาเทพแห่งทรัพย์สมบัติ
พระทานดา	มหาเทพแห่งทานและการทำบุญ

ตารางที่ 6 พระนามของพระคณศสะท้อนบทบาทของพระคณศ (ต่อ)

พระนาม	ความหมาย
พระกเว	มหาเทพแห่งบทกวีที่ยิ่งใหญ่
พระปุรุโศตตม	มหาเทพแห่งบรรพบุรุษ
พระหรมภา	มหาเทพพระองค์แรกแห่งการกราบไหว้บูชา
พระกามิเน	มหาเทพแห่งความรัก
พระไภวลุย	มหาเทพแห่งอิสรภาพ
พระมายายุกุต	มหาเทพผู้มีมายาอันยิ่งใหญ่
พระพหุตเย	มหาเทพแห่งดวงดาวทั้งหลาย
พระสรวโตมุข	มหาเทพผู้อยู่ทุกหนแห่ง
พระคุณาดิต	มหาเทพผู้อยู่เหนือคุณลักษณะของธรรมชาติ ทั้ง 3 ประการ

- หน้าที่ของพระคณศ

คุณลักษณะความเป็นเลิศตามหน้าที่ทางสังคมนั้น พระนามพระคณศ 16 พระนาม ได้สะท้อนให้เห็นถึงหน้าที่ของพระองค์ 6 ประการ ได้แก่ ทรงเป็น (1) ผู้สร้าง (2) ผู้ปกป้อง (3) ผู้มีความปรารถนาดี (4) ผู้จัดอุปสรรค (5) ผู้บูชาพระศิวะ และ (6) ผู้ทรงคุณค่าควรแก่การเคารพ ในลักษณะต่างๆ ดังนี้

(1) ทรงเป็นผู้สร้าง หมายถึงสร้างจักรวาลและสร้างปัญญาอันยิ่งใหญ่ มอบให้แก่มนุษย์ โดยมีคำกริยาว่า “ประทาน” ปรากฏในความหมายของพระนามของพระองค์ ที่ทรงให้ทุกอย่าง ได้แก่ สิทธิ สมบัติ พร อำนาจ ภาวนามัย สติปัญญา ความสงบ สันติ ความร่ำรวย สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นความต้องการของมนุษย์ที่ยังไม่อาจละโลก โกรธหลงได้ เป็นต้น ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 พระนามของพระคณศสะท้อนหน้าที่ทรงเป็นผู้สร้าง

พระนาม	ความหมาย
พระศุริษติกษติ	มหาเทพผู้สร้างจักรวาล
พระตुरยิกกรเตร	มหาเทพผู้สร้าง 3 โลก
พระกฤติเน	มหาเทพผู้สร้างปัญญาอันยิ่งใหญ่
พระสิทธิทากา	มหาเทพผู้ประทานสิทธิทั้งหมด
พระศุริปรทา	มหาเทพผู้ประทานซึ่งทรัพย์สมบัติ

ตารางที่ 7 พระนามของพระคณศสะท้อนหน้าที่ทรงเป็นผู้สร้าง (ต่อ)

พระนาม	ความหมาย
พระสมาคิต	มหาเทพผู้ประทานพลาหมัยที่ดี
พระนิพลปรทา	มหาเทพผู้ประทานพรที่ดีเลิศ
พระสุวิสุทธิปรายกา	มหาเทพผู้ประทานอำนาจสูงสุดทั้งปวง
พระศุธิปริยาย	มหาเทพผู้ประทานซึ่งสติปัญญา
พระศานุดา	มหาเทพผู้ประทานซึ่งความสงบสุข
พระวริทธิทายกา	มหาเทพผู้ประทานความร่ำรวย
พระวิหุศปรีย	มหาเทพผู้ประทานความรักและเมตตา
พระวรทา	มหาเทพผู้ประทานพรอันยิ่งใหญ่ทั้งปวง
พระศรีวิสุทธิปรายกา	มหาเทพผู้ประทานอำนาจอันยิ่งใหญ่เหนือธรรมชาติ
พระปรสนุสนุนาตเม	มหาเทพผู้ประทานความสมหวังต่อเหล่าสาวก
พระชีเต	มหาเทพผู้ทรงผูกมัดอันยิ่งใหญ่

(2) ทรงเป็นผู้ปกป้อง พระคณศทรงปกป้องโลกมนุษย์ จักรวาล และ สวรรค์ รวมถึงทรัพย์สินสมบัติของพระอินทร์ ดังปรากฏ 4 พระนามต่อไปนี้

ตารางที่ 8 พระนามของพระคณศสะท้อนหน้าที่ทรงเป็นผู้ปกป้อง

พระนาม	ความหมาย
พระอินุทศรีปรทา	มหาเทพผู้ปกป้องทรัพย์สินสมบัติแห่งพระอินทร์
พระวินายก	มหาเทพผู้ปกป้องสวรรค์
พระสิทธิวินายก	มหาเทพผู้ทรงปกป้องโลกและสวรรค์
พระสมัสตะ ษัตถาธารายะ	มหาเทพผู้ตั้งจักรวาล

(3) ทรงเป็นผู้มีความปรารถนาดี พระคณศทรงเป็นผู้มีความปรารถนาดีต่อทุกคน ดังปรากฏจาก 2 พระนามคือ

ตารางที่ 9 พระนามของพระคณศสะท้อนหน้าที่ทรงเป็นผู้มีความปรารถนาดี

พระนาม	ความหมาย
พระกฤตาคมา	มหาเทพผู้ปรารถนาดีต่อมนุษย์ทั้งปวง
พระทฤตทานกษิตทาน	มหาเทพผู้ปรารถนาดีต่อสาวกของพระองค์

(4) ทรงเป็นผู้จัดอุปสรรค พระคณทรจะมีหน้าที่ “ขจัด” “ทำลาย” อุปสรรค ความทุกข์ บาปทั้งมวลให้กับมนุษย์ ดังปรากฏจาก 4 พระนาม ต่อไปนี้

ตารางที่ 10 พระนามของพระคณทรสะท้อนหน้าที่ทรงเป็นผู้จัดอุปสรรค

พระนาม	ความหมาย
พระวิฆนราชา	มหาเทพผู้จัดอุปสรรค
พระภกตวิฆนวินาศิเน	มหาเทพผู้ทำลายความทุกข์ร้อนของสาวก
พระอคนิศรจหิเท	มหาเทพผู้ทำลายความโสมแห่งพระอศนีเทพ
พระบาปหาริเน	มหาเทพผู้ทำลายบาปทั้งปวง

(5) ทรงเป็นผู้บูชาพระศิวะ พระคณศในฐานะบุตรทรงทำหน้าที่บูชาพระศิวะในฐานะพระบิดา ดังปรากฏ 1 พระนามได้แก่

ตารางที่ 11 พระนามของพระคณศสะท้อนหน้าที่ทรงเป็นผู้บูชาพระศิวะ

พระนาม	ความหมาย
พระปราดิษทุ นกโรตสุงค ตชลโนตสุวย	มหาเทพผู้ประกอบพิธีบวงสรวงต่อพระศิวะ

(6) ทรงเป็นผู้ทรงคุณค่าควรแก่การเคารพ ด้วยคุณสมบัติที่ดีงามของพระคณศ ท่านจึงเป็นเทพทรงคุณค่าแก่การเคารพ กราบไหว้จากเหล่าทวยเทพ ฤๅษี พระราม สาวกทั่วไปในทุกศาสนา และแม้แต่อสูรทั้งหลายยังเกรงกลัวในพระองค์ ดังปรากฏใน 7 พระนามต่อไปนี้

ตารางที่ 12 พระนามของพระคณศสะท้อนหน้าที่ทรงเป็นผู้ทรงคุณค่าควรแก่การเคารพ

พระนาม	ความหมาย
พระครามนุย	มหาเทพผู้ได้รับการกราบไหว้ในทุกศาสนา
พระทวานิการจิต	มหาเทพผู้ได้รับการกราบไหว้จากเหล่าทเวะ
พระมุนิสตุคยา	มหาเทพผู้ได้รับการกราบไหว้จากเหล่าฤๅษี
พระสรวฒมุกกาย	มหาเทพผู้ได้รับการเคารพบูชาอย่างยิ่งใหญ่
พระสวยมลสิทุธาธาจิตปทา	มหาเทพผู้ได้รับการกราบไหว้จากคนที่ดีเลิศ
พระรามจิตปทา	มหาเทพผู้ได้รับการกราบไหว้จากพระราม
พระปรมตจไทคยทาย	มหาเทพผู้ซึ่งเหล่าอสูรเกรงกลัว

4) สิ่งที่พระคณศทรงโปรด

พระคณศคล้ายกับบุคลาธิษฐานที่มีชีวิตจิตใจเหมือนมนุษย์ ดังนั้น ผู้ที่เป็นสาวกควรทราบว่สิ่งใดที่ท่านโปรด ซึ่งได้แก่ การกล่าวสรรเสริญ ท่องสวดพระเวท และบูชาท่านด้วยใบพลูและหญ้าแพรก ดังปรากฏ 3 พระนาม ดังนี้

ตารางที่ 13 พระนามของพระคณศสะท้อนสิ่งที่ทรงโปรด

พระนาม	ความหมาย
พระสตุติหฤติต	มหาเทพทรงโปรดการกล่าวสรรเสริญ
พระสามโฆศปริยาย	มหาเทพผู้ทรงโปรดด้วยการท่องสวดพระเวททั้งหลาย
พระทรวาฬิวปริยาย	มหาเทพผู้โปรดการบูชาด้วยใบพลูและหญ้าแพรก

พระคณศ กับวัฒนธรรมสมัยนิยม

วัฒนธรรมสมัยนิยม หรือวัฒนธรรมร่วมสมัย หรือวัฒนธรรมประชานิยม (popular culture หรือ pop culture หรือ mass culture) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นความคิด มุมมอง ทักษะคติ ภาพลักษณ์ การเลียนแบบ เหตุการณ์ต่างๆ ที่เชื่อมกันอย่างไม่เป็นทางการ และเป็นสิ่งที่ชื่นชอบของคนจำนวนมากตามยุคสมัยท่ามกลางวัฒนธรรมกระแสหลัก ถ้าสิ่งนั้นได้รับการผลิตต้องทำอย่างเป็นอุตสาหกรรมและมีการทำการตลาดโดยหวังผลกำไรจากผู้บริโภคจำนวนมาก (Strinati, 1995: 10)

พระคณศจัดเป็นเทพที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในบรรดาเหล่าเทพของศาสนาฮินดูที่มีอยู่ในประเทศไทย พระคณศในประเทศไทยแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่สร้างขึ้นหรือผลิตซ้ำขึ้นในประเทศไทย และกลุ่มที่นำเข้ามาจากประเทศอินเดีย ซึ่งจะศึกษาเรื่องราวของพระคณศที่สร้างขึ้นหรือผลิตซ้ำขึ้นในประเทศไทยในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. พระคณศในสังคมไทย

สำหรับคติการนับถือคณศในประเทศไทย น่าจะประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 โดยเข้ามาทางภาคใต้ ส่วนเทวรูปพระคณศที่เก่าที่สุดพบที่แหล่งโบราณเขาจาก จ.นครศรีธรรมราช มีอายุในพุทธศตวรรษที่ 12 การนับถือเทวรูปพระคณศแพร่หลายเมื่อสมัยที่ไทยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากขอม เพราะพบเทวรูปเหล่านี้ในปราสาทหินหลายแห่ง คติการนับถือน่าจะเป็นแบบเขมร คือเป็นเทพองค์สำคัญในไศวะนิกาย ที่มีประจำในเทวสถานและเป็นเทพแห่งอุปสรรค และเทพแห่งการประพันธ์ ส่วนคติที่นับถือพระคณศเป็นเทพแห่งศิลปะวิทยาเริ่มในสมัยรัชกาลที่ 6 เพราะทรงโปรดการ

ประพันธ์ กวีนิพนธ์ และศิลปศาสตร์จึงทรงยกย่องพระคเณศเป็นพิเศษโดยทรงนำคุณสมบัติของพระสรัสวดีมารวมเข้าเป็นของพระคเณศด้วยซึ่งถือเป็นเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในเมืองไทยโดยเฉพาะ (Wathanamahat, 2005: 60)

เรื่องราวเกี่ยวกับพระคเณศก่อนหน้ารัชกาลที่ 6 ยังจำกัดอยู่ในราชสำนักและพราหมณ์เท่านั้น เริ่มแพร่หลายในรัชกาลนี้ และคติที่ได้กำหนดยึดถือในรัชกาลนี้เป็นแบบฉบับสำคัญสำหรับการนับถือพระคเณศในเมืองไทยตลอดมา (Ibid.: 146-7) รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องสามัคคีเสวก ตอน กรีนิมิต (พระคเณศเสียงา) ซึ่งจัดว่าเป็นการรวบรวมเรื่องของพระคเณศตามความเชื่อคนไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นหมวดหมู่ครั้งแรก และทรงให้ความสำคัญเฉพาะกรณีที่เข้ากันได้กับความเชื่อของคนไทย ในรัชกาลนี้ มีการก่อตั้งกรมศิลปากร เมื่อพ.ศ. 2454 โดยมีดวงตราประจำกรมเป็นรูปพระคเณศ และต่อมาได้เป็นตราประจำมหาวิทยาลัยศิลปากรอีกสถาบันหนึ่ง นอกจากนี้ ทรงมีพระราชดำริให้สร้างเทวาลัยสำหรับพระคเณศ ณ จุดศูนย์กลางของพระราชวังสนามจันทร์ จ.นครปฐม พร้อมพระราชทานนามว่า “เทวาลัย คเศวร์” และเมื่อพ.ศ. 2457 มีการก่อตั้งวรรณคดีสโมสร รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชทานพระราชลัญจกรรูปพระคเณศเป็นดวงตราของสโมสรนี้ เป็นการตอกย้ำการนับถือพระคเณศในฐานะบรมครูทางศิลปศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับการเป็นเทพแห่งการรจนาหนังสือต่างๆ (Ibid.: 148-150, 152)

หลังจากนั้น ได้มีการสร้างพระคเณศหรือผลิตซ้ำโดยเปลี่ยนแปลงรูปแบบให้สอดคล้องกับความต้องการ ความนิยม จินตนาการและยุคสมัย โดยไม่มีข้อห้ามใดๆ เว้นแต่ต้องไม่ทำเพื่อลบหลู่หรือสร้างขึ้นจากอวยะของสิ่งมีชีวิต เช่น งาช้าง กระดุก หน้งเขี้ยวสัตว์ เป็นต้น ลักษณะการสร้างหรือการผลิตซ้ำที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ผู้ผลิตส่วนหนึ่งนำเข้ามาลบลบลบางอย่างมาจากอินเดีย และเชิญพราหมณ์จากอินเดียมาประกอบพิธีกรรมในประเทศไทย ส่วนเทวาลัยบางแห่งนำเข้าพระคเณศมาจากอินเดียโดยตรงซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระคเณศ สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางความเชื่อและการค้าขายระหว่างประเทศไทยกับประเทศอินเดียอย่างใกล้ชิด จึงทำให้เกิดรูปพระคเณศท่าทางต่างๆ ขึ้นมากมาย ซึ่งเป็นการย้ำให้เห็นถึงความใกล้ชิดที่คนไทยและคนอินเดียมีต่อเทพองค์นี้ ในสังคมไทยมีพระคเณศหลากหลายปาง มีทั้งปางเด็กและพระคเณศวัยผู้ใหญ่ ดังตัวอย่าง

ภาพที่ 1 ปางบรมสุขสารพัดนึก

(ที่มา : <http://www.ganeshinsuan.com>)

ภาพที่ 2 ปางถือแก้วสารพัดนึก

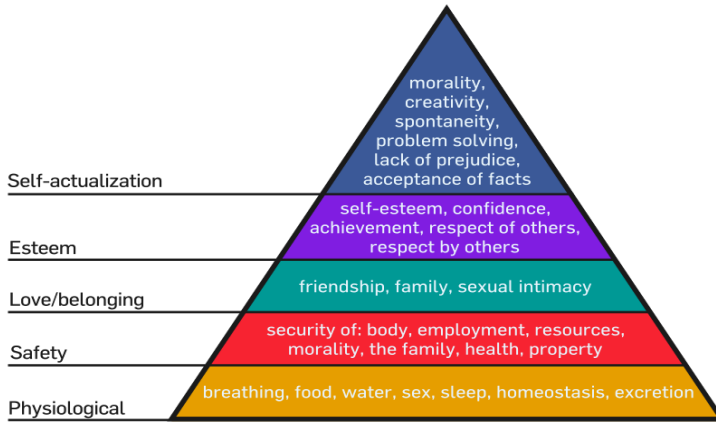
(ที่มา : เว็บไซต์ www.ganeshinsuan.com)

ตามคัมภีร์ มุทคละและคเณศปุราณะ ได้ยกย่องให้พระคเณศเป็นเทพเจ้าสูงสุด และกล่าวถึงปางต่างๆ 32 ปาง¹⁵ (Wright, 2005: 95) มีหลายปางที่สอดคล้องกับความต้องการของมนุษย์ เพื่อเสริมสร้างกำลังใจ ขจัดอุปสรรคทั้งมวล และให้ตนประสบความสำเร็จ เป็นที่นับหน้าถือตา ในปัจจุบันพระคเณศวัยผู้ใหญ่มีมากนับพันปาง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจินตนาการและวัตถุประสงค์ของผู้ศรัทธาและช่างผู้สร้าง อาทิ พระคเณศปางที่สอดคล้องกับปางอาชีวะ เช่น ปางแพทย์ (พระคเณศสวมชุดกาวน์) ปางสอนหนังสือ (พระคเณศสอนหนังสือหนู) พระคเณศปางเล่นคอมพิวเตอร์ เป็นต้น นอกจากนี้ ในประเทศอินเดีย รัฐบาลได้สร้างพระคเณศปางหย่อนบัตรเลือกตั้งขึ้นเพื่อรณรงค์ให้ชาวอินเดียออกไปเลือกตั้งในปี 2543 ซึ่งได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

¹⁵ 1. ปางเด็กน้อยน่ารัก 2. ปางคเณศรุ่นหนุ่ม 3. ปางเทพแห่งความรักภักดี 4. ปางเทพผู้กล้าหาญ 5. ปางเทพผู้ทรงพลัง 6. ปางผู้เกิดสองหน 7. ปางบันดาลความสำเร็จ 8. ปางเทพในลัทธิตันตระ 9. ปางผู้สร้างอุปสรรคแก่คนไม่ดี 10. ปางเทพผู้ปราดเปรียว 11. ปางผู้ปกป้องคนอ่อนแอ 12. ปางผู้ประทานความสำเร็จ 13. ปางผู้เป็นเลิศ 14. ปางผู้ประทานความสำเร็จ 15. ปางผู้ร้ายร่ำอย่างมีความสุข 16. ปางเทพตันตระ 17. ปางอักษรเดียว 18. ปางผู้ประทานพร 19. ปางหนึ่งในบทบูชาโอม 20. ปางผู้เป็นกำลังใจ 21. ปางผู้เป็นเลิศ 22. ปางผู้มีงาเดียว 23. ปางผู้สร้างสรรค์ 24. ปางผู้ลงทัณฑ์มารร้าย 25. ปางผู้ปลดปล่อยมนุษยชาติให้เป็นไท 26. ปางแห่งวาราศี 27. ปางเทพ 2 หน้า 28. ปางเทพ 3 หน้า 29. ปางผู้ชี้สิ่ง 30. ปางดาบสผู้ยิ่งใหญ่ 31. ปางผู้ช่วยไถ่บาป 32. ปางผู้จัดตั้งความทุกขโศก (Wright, 2007: 96-127)

อย่างไรก็ตาม การสร้างพระคณาเขตต่าง ๆ ขึ้นมากมายในสังคมไทยนั้น ทำให้มีข้อถกเถียงกันมากกว่า ทำให้ชาวไทยพุทธจึงหันมานับถือเทพฮินดู ทั้ง ๆ ที่ตามหลักพุทธศาสนาแล้วหากศาสนิกชนยึดมั่นปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมอย่างแท้จริงแล้ว ย่อมไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะต้องเคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานไปต่างๆ ว่า อาจเป็นเพราะสภาวะทางสังคมที่บีบรัดให้ต้องดิ้นรน ขวนขวาย แข่งขันทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ขาดความมั่นคง ขาดการเยียวยา เอาใจใส่ ดูแล และแก้ปัญหาจากผู้ที่ทำหน้าที่ และรัฐ ก่อให้เกิดภาวะบั่นทอนต่อสภาพจิตใจของผู้คน ทำให้ขาดความเชื่อมั่น จึงต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถช่วยให้มีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต มีความสุข และสมประสงค์ในสิ่งที่ต้องการ ดังนั้นการเลือกรับและนับถือเทพส่วนหนึ่งซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ จากการบอกเล่า จากความชอบ และจากการประชาสัมพันธ์ของผู้ผลิต ผู้จำหน่ายในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงพิธีกรรมที่บ่งบอกความเป็นของแท้ยิ่งสร้างความศรัทธาและความต้องการให้กับผู้คนที่เชื่อ (หรือไม่เชื่ออย่างลบล้าง) หรือศรัทธาได้ไม่ยากนัก ดังคำกล่าวของ Siwarak (1995: 12) ที่ว่า “พวกเราที่เป็นปุถุชนคือคนอ่อนแอที่ถูกต้นหาอุปาทานครอบงำ จึงมักยังต้องการไสยศาสตร์อยู่ เพราะความกลัว ยังเป็นเจ้าเรือนของเราอยู่นั่นเองและเรายังมีความเห็นว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นเราเป็นเขา เป็นกูเป็นมีงอยู่ จึงมีความสงสัยลังเลใจ ไม่แน่ใจตามมา แม้จนไปมีศิลาจารวัตรเข้า โดยเชื่อว่าเราเอาชนะความเห็นแก่ตัวและความสงสัยได้ ก็ไปติดศีลติดพรตโดยสักว่าทำตามๆ ไปอย่างมงงาย และนี่เองคือต้นตอที่มาของไสยศาสตร์” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับตามแนวคิด “ลำดับขั้นความต้องการของอับราฮัม มาสโลว์” ในรายงานเรื่อง “A Theory of Human Motivation” ปี 1943 ที่เสนอในรูปพีระมิด พื้นฐานที่สุดจะอยู่ข้างล่างและความต้องการความสมบูรณ์ของชีวิต (self-actualization) จะอยู่บนสุด

ความต้องการของมนุษย์แบ่งตามมาสโลว์เป็นรูปพีระมิต 5 ชั้นคร่าวๆ โดยเริ่มจากความต้องการทางกายภาพซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตในฐานรากก่อน (physiology) ชั้นที่สองคือความต้องการในด้านความมั่นคง ปลอดภัย (safety) ชั้นที่สามคือ ความต้องการให้ตนเป็นที่รักและเป็นที่ยอมรับในกลุ่ม (love/belonging) ชั้นที่สี่คือการได้รับการยอมรับจากผู้อื่น ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ (esteem) และชั้นที่ห้าคือความต้องการที่จะเข้าใจและรู้จักตนเอง เป็นความต้องการสูงสุดของมนุษย์ซึ่งน้อยคนที่จะไปถึงขั้นนี้ และถ้าความเคารพนับถือ มิตรภาพและรัก หรือความมั่นคงปลอดภัยขาดพร่องไป แม้ร่างกายจะไม่ได้แสดงอาการใดๆ ออกมาแต่บุคคลนั้นๆ รู้สึกกระวนกระวายและเกิดความเครียดได้ (McLeod, 2007) จากปรากฏการณ์ที่สังคมไทยเคารพบูชาพระคณาเขตโดยเลือกปางต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของตนนั้นเพื่อช่วยตอบสนองตั้งแต่ขั้นที่หนึ่งถึงสี่เป็นหลักโดยยังไม่นำไปสู่ขั้นสูงสุดคือขั้นที่ห้าแต่อย่างใด

ภาพที่ 3 ลำดับขั้นความต้องการของอับราฮัม มาสโลว์

(ที่มา : เว็บไซต์ http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Maslow%27s_Hierarchy_of_Needs.svg)

แม้ดูเหมือนว่าการนับถือพระคณศขัดกับหลักการที่เป็นคำสอนของพุทธศาสนา แต่ในทางปฏิบัติ ไม่ได้มีความขัดแย้งชัดเจน เพราะผู้ที่นับถือบูชาทวยเทพต้องประพฤติดี ปฏิบัติชอบ อยู่ในศีลในธรรมเทพจึงจะประทานพร และที่สำคัญผู้ที่ศรัทธาต้องไม่มีแต่ความมกมาย แต่ต้องมีปัญญาในการปฏิบัติด้วย

ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า สังคมไทยยังไม่มี ความมั่นคงในการเข้าถึงความต้องการดังกล่าวนี้ หรือแม้ผู้ที่เข้าถึงแล้วแต่อาจจะรับรู้ได้ว่ายังไม่มั่นคงหรือไม่ยั่งยืน ด้วยเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงมีมากมาย หลัทธิธรรมทางพุทธศาสนาก็ไม่สามารถสร้างหลักประกันได้ ด้วยคนไทยส่วนใหญ่ยังเข้าไม่ถึงแก่นแท้ จึงทำให้ผู้คนเหล่านั้นมองหากที่พึ่งเพิ่มขึ้น พระคณศจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่เหมาะสมกับคนไทยเหล่านั้น

2. สถานที่ประดิษฐานพระคณศในประเทศไทย

ความนิยมสร้างและประดิษฐานพระคณศในประเทศไทยไม่มีข้อจำกัด ขึ้นอยู่กับความเชื่อและความเคารพ ดังนั้นทั่วทุกภาคของประเทศไทยจะพบเทวรูปองค์นี้ จากข้อมูลของ Wathanamahat (2003: 199-243) พบว่าสถานที่ต่างๆ มีการสร้างเทวรูปพระคณศ 48 แห่งทั่วประเทศ และจากข้อมูลของสยามคณศในปี 2557 พบว่ามีการสร้างเทวรูปพระคณศเพิ่มเป็น 60 แห่ง ซึ่งพอสรุปถึงความหลากหลายของสถานที่ตั้งเทวรูปพระคณศ ได้แก่ พระราชวัง วัดพุทธศาสนา สถานที่ราชการ เช่น สถานีตำรวจ สถาบันการศึกษา หน่วยงานทหาร ศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น เทวาลัยและเทวสถานของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ห้างสรรพสินค้า สีแยก สถานที่ท่องเที่ยวและที่พัก พิพิธภัณฑ์ และตลาดน้ำ

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สถานที่ประดิษฐานพระเศียรไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในวัดอินทอุเท้านั้น หากแต่ประดิษฐานได้ในหลากหลายสถานที่ และในช่วงเวลาประมาณ 10 ปีเศษมีการสร้างเทวรูปพระเศียรเพิ่มขึ้นกว่าสิบแห่ง นอกจากนี้วัดพุทธศาสนายังผสมผสานความเชื่อเรื่องเทพอินทอุ คือ พระเศียร โดยสร้างขึ้นในวัดซึ่งตั้งอยู่ในภาคเหนือมากที่สุด รองลงมา คือ กรุงเทพฯ และปริมณฑล ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นว่า พระเศียรได้เข้าไปเป็นที่พึ่งช่วยให้ชาวพุทธที่ยังไม่สามารถสนองตอบความต้องการตามหลักการของมาสโลว์ได้ รู้สึกมีความมั่นคงเพิ่มขึ้น

3. ลักษณะการผลิตพระเศียร

ทุนนิยมเสรีประชาธิปไตยที่กระแสโลกาภิวัตน์ได้พัดพาเข้าสู่สังคมไทย ทำให้สังคมพยายามเปลี่ยนแปลงคุณค่าของสิ่งต่างๆ ให้เกิดมูลค่าที่เป็นเงินทองขึ้นรอบด้าน พระเศียร เป็นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่งประการหนึ่งของสังคมไทยในอดีต เช่น เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ทำให้รู้สึกปลอดภัย ชีวิตมั่นคงรอบด้าน (ตามคุณลักษณะปางต่างๆ) จึงเป็นสิ่งที่ทุนนิยมต้องการมุ่งมั่นนำคุณค่าพระเศียรมาสร้างมูลค่าที่เป็นเงินทองขึ้น โดยการผลิตซ้ำในลักษณะต่างๆ เพื่อเป็นสินค้า ก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ขึ้นอย่างเป็นกระบวนการ นำไปสู่การประกอบอาชีพในลักษณะต่างๆ ทั้งการผลิต การแลกเปลี่ยน การลอกเลียนแบบ การแจกจ่าย และการบริโภคหรือบูชา ทำบุญ กราบไหว้ ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอันเนื่องด้วยพระเศียรต่างได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยการผลิตซ้ำออกจำหน่ายในลักษณะต่างๆ เช่น

1. พระเศียรบูชาปางต่างๆ ขนาดต่างๆ ทำจากวัสดุต่างๆ มีราคาแตกต่างกันไป
2. วัตถุมงคลขนาดเล็ก สำหรับห้อยคอหรือบูชา
3. ล็อกเก็ต (จี้) พระเศียรสำหรับห้อยคอ ใช้ได้ทั้งชายและหญิง
4. เหรียญพระเศียร ห้อยคอ
5. รูปภาพบูชา มีทั้งที่ใส่กรอบและไม่ใส่กรอบ
6. เข็มกลัด
7. ไปรษณียากรที่ระลึกของสถาบันการศึกษา
8. แม็กเน็ตพระเศียรติดตู้เย็น
9. ภาพสกรีนพระเศียรบนเสื้อ
10. ภาพบนไฟทาโรแบบไทย ฯลฯ

กระแสความนิยมในการบูชาพระเศียรเกิดขึ้นมานานนับสิบ ๆ ปี แต่ปีที่สำคัญคือ เมื่อพ.ศ. 2538 เกิดปรากฏการณ์ที่เทวรูปอินทอุองค์สำคัญ รวมทั้งพระเศียรที่สร้างขึ้นในอินเดียเสวยน้ำนมสดจากช้อนผู้ศรัทธาโดยตรงซึ่งเกิดขึ้นในประเทศอินเดีย และต่างประเทศรวมทั้งประเทศไทย จึงทำให้เกิดกระแสการบูชาเทพเจ้าอินทอุอย่างชัดเจน

โดยเฉพาะพระคณศ ทรงได้รับความนิยมสูงสุดในประเทศไทย (Wathanamahat, 2003: 181-2) นับจากวันนั้นจวบถึงวันนี้กระแสความนิยมในเทพองค์นี้มีได้ลดลงเลย นอกจากนี้ยังมีการผลิตบริวารพระคณศ คือ หนู ขนมโมทกะ เพื่อใช้บูชาพระคณศ ผลไม้ต่าง ๆ ดอกไม้หรือร้อยพวงมาลัยออกจำหน่ายในวัดหรือเทวาลัย เป็นการสร้างอาชีพให้กับผู้เกี่ยวข้องด้วย

อนึ่ง การจำหน่ายสินค้าที่เกี่ยวกับเทพต่าง ๆ รวมทั้งพระคณศ ส่วนใหญ่ดำเนินการผ่านเว็บไซต์ หรือจำหน่ายโดยตรงในวัด หรือศาสนสถาน หรือพิพิธภัณฑ์ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับพระคณศเพื่อเป็นของที่ระลึก รวมถึงการบอกต่อแบบ “ปากต่อปาก” ด้วย นอกจากนี้ สถาบันการศึกษาและวัดบางแห่งที่เคารพบูชาพระคณศ ยังผลิตพระคณศเพื่อจำหน่ายตามวาระและโอกาสเพื่อระดมทุนทำกิจกรรมทางวิชาการอย่างใดอย่างหนึ่งด้วย

บทบาทพระคณศในลักษณะนี้ จึงมีมากกว่าการเป็นเทพที่ผู้คนเคารพ บูชา กราบไหว้ แต่ยังเป็นวัตถุมงคลที่นำไปผลิตซ้ำเพื่อเป็นสินค้าโดยไม่มีลิขสิทธิ์ เป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องปีละไม่น้อย การจำหน่ายหรือให้เช่าพระคณศมีทั้งที่เป็นสินค้าใหม่และสินค้ามือสอง สอดคล้องกับวัฒนธรรมสมัยนิยม เพราะเข้าข่ายเป็น

1. วัฒนธรรมที่เป็นที่ยอมรับและชื่นชอบของคนจำนวนมาก
2. วัฒนธรรมมวลชน (mass culture) เป็นวัฒนธรรมที่ถูกผลิต เผยแพร่และโฆษณาในตลาดสินค้าของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ที่ได้รับความนิยม

อนึ่งชาวไทยพุทธส่วนหนึ่ง ไม่เพียงแต่มีรูปเคารพของพระคณศในรูปแบบต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ยังเข้าร่วมประเพณี “คณศจตุรถี” ซึ่งเป็นวันประสูติพระคณศในวันแรม 4 ค่ำ เดือน 9 และวันแรม 4 ค่ำ เดือน 10 ที่มีผู้จัดขึ้นหลายแห่ง ทั้งวัดฮินดู วัดไทย สถานศึกษาที่นับถือพระคณศ พิพิธภัณฑ์พระคณศ และชมรมคนรักพระคณศ จัดพิธีบูชาและสร้างเทวรูปพระคณศจากวัสดุที่ไม่เป็นมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อเข้าพิธีบูชา จากนั้นจะมีขบวนแห่รูปพระคณศไปทั่วเมือง มุ่งหน้าสู่ทะเลหรือแม่น้ำ เพื่อส่งเสด็จสู่สวรรคตในวันสุดท้าย เป็นที่น่าสังเกตว่า ในงานดังกล่าวมีชาวไทยพุทธไปร่วมพิธีกรรมนี้มากกว่าชาวไทยฮินดู นอกจากนี้ มีการจัดทัวร์จากประเทศไทยเพื่อตามรอยคณศจตุรถีที่นครมุมไบ ประเทศอินเดียอีกด้วย นับว่าเป็น unseen destination ของการท่องเที่ยวสำหรับผู้ที่เคารพศรัทธาพระคณศในประเทศไทยให้ได้มีประสบการณ์ร่วมกับชาวอินเดียที่เป็นต้นตำรับแห่งการบูชาเทพองค์นี้ด้วย

เมื่อพิจารณาปรากฏการณ์การเคารพนับถือศรัทธาพระคณศของชาวไทย ดังกล่าวข้างต้นพบว่าเป็นความสอดคล้องกับลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมสมัยนิยมที่มี

ความเป็นไปได้ (anything goes) มีการเกิดขึ้นเปลี่ยนแปลงและเชื่อมสุมไปตามกระแสนิยมของคนในสังคมตามกาลเวลา เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน (ordinary/common culture in the realm of everyday life) เป็นวัฒนธรรมพันธุ์ผสม (hybrid culture) เกิดขึ้นจากหลายแหล่งที่มา และเกิดจากการดัดแปลงหรือรวมเอาองค์ประกอบปลีกย่อยจากทั้งในและนอกวัฒนธรรมขึ้น และเป็นเรื่องของแฟชั่นและกระแสความนิยม (culture of fashion and popular trend)

สรุป

พระคณาซึ่งเป็นบุตรของพระศิวะกับแม่อูมาปารวตีทรงมีเศียรเป็นช้าง พระกรรณกว้างใหญ่ วงยาว ร่างกายเป็นมนุษย์ มี 4, 6 และ 8 กรแล้วแต่ภาคที่จะเสด็จมา เชื่อกันว่ากลุ่ม มุนดาที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรเป็นชนพื้นเมืองเดิมในอินเดีย และกลุ่มดราวิเดียนน่าจะรู้จักและคุ้นเคยกับช้างมากกว่ากลุ่มอารยันซึ่งพูดภาษาตระกูลอินโด-ยูโรเปียนที่เชื่อว่าอพยพมาจากเอเชียกลางเข้ามาในชมพูทวีปภายหลังกลุ่มอื่นยังไม่รู้จักช้าง และมายอมรับการนับถือเจ้าสมิงไพรที่มีหัวเป็นช้างภายหลัง เมื่อศาสนาฮินดูลงตัวผู้คนจึงหันมานับถือพระศิวะและพระวิษณุเป็นใหญ่ก็ยินดีนับถือพระคณาด้วย โดยผสมผสานเทพของชนเผ่าให้เป็นพันธมิตรหรือญาติกันด้วยการเล่าผ่านเทพนิยายหรือเทพปกรณัม

พระคณาทรงเป็นเทพที่ขจัดอุปสรรคและเทพแห่งความฉลาดและสติปัญญา ยังเป็นตัวแทนสติปัญญาและอารมณ์ ระหว่างความเมตตาและความงาม เป็นเทพแห่งการเริ่มต้นที่ดี ดังนั้นชาวฮินดูต้องกราบไหว้พระคณา ก่อนลงมือทำการสิ่งใด

พระคณา มีพระนามนับพัน คนไม่สามารถใช้เวลาในการสวดทั้งหมดได้ทุกวัน จึงเลือกสวดเฉพาะพระนามหลัก ๆ 108 พระนาม ในด้านภาษา เมื่อวิเคราะห์ความหมายของ 108 พระนาม แบ่งได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มพระนามตามสถานภาพสายตระกูล กลุ่มพระนามตามลักษณะพระวรกาย กลุ่มพระนามตามคุณลักษณะพระคณา และสิ่งที่พระคณาทรงโปรด

วัฒนธรรมสมัยนิยมที่เกี่ยวกับพระคณา คติการนับถือพระคณาในสังคมไทย น่าจะเกิดเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 8-10 ก่อนหน้ารัชกาลที่ 6 เรื่องราวพระคณา ยังจำกัดวงเฉพาะในราชสำนักและพราหมณ์เท่านั้น ในรัชสมัยพระองค์ พระคณาเริ่มแพร่หลายโดยผ่านพระราชนิพนธ์ ทรงให้ใช้ตราประจำกรมศิลปากรเป็นรูปพระคณา ทรงให้สร้างเทวาลัยคณาศวร์ ณ พระราชวังสนามจันทร์ จ.นครปฐม และทรงพระราชทานพระราชลัญจกรรูปพระคณาให้เป็นดวงตราของวรรณคดีสโมสรซึ่งต่อยอดการนับถือพระคณาในฐานะบรมครูแห่งศิลปศาสตร์

ต่อมามีการสร้างพระคณศและผลิตซ้ำโดยเปลี่ยนแปลงรูปแบบให้สอดคล้องกับความต้องการ ความนิยม จินตนาการ และยุคสมัยโดยไม่มีข้อห้ามใดๆ และไม่มิลิขสิทธิ์ แต่ต้องไม่ทำเพื่อล้อเลียนหรือเพื่อประชาสัมพันธ์สินค้าใดสินค้าหนึ่งโดยเฉพาะ ผู้ที่เคารพนับถือต้องยึดมั่นในความดีโดยยึดถือพระคณศเป็นแบบอย่างที่ดี มีผู้ที่ผลิตและจำหน่ายเครื่องบูชา และของที่ระลึกที่เกี่ยวกับรูปเคารพของท่านในรูปแบบต่างๆ ไม่น้อยกว่า 10 ประเภท นอกจากนี้พระคณศยังเชื่อมโยงผู้ที่เคารพศรัทธาท่านจากประเทศไทยไปร่วมพิธีศกนศจตุรฤทธีที่มูมไบ ประเทศอินเดีย เป็นการทูตภาคประชาชนที่เชื่อมประชาชนกับประชาชนให้เกิดขึ้น ในเรื่องของการผลิตมีการผลิตซ้ำ พระคณศจึงเป็นเทพที่ได้รับความนิยมไม่เสื่อมคลาย ปัจจุบันกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้การสร้างพระคณศเกิดขึ้นได้อย่างหลากหลายโดยมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน อาจทำเพื่อหารายได้ให้กับองค์กร หน่วยงาน สถานศึกษา และเพื่อการค้า โดยมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์หลายรูปแบบ ปรากฏการณ์ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของพระคณศเป็นไปตามคำจำกัดความวัฒนธรรมสมัยนิยมที่ว่า “เป็นปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เชื่อมกันอย่างไม่เป็นทางการ และเป็นสิ่งที่ชื่นชอบของคนจำนวนมาก” อย่างชัดเจน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร. ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่กรุณาช่วยปรับแก้ 108 พระนามพระคณศเป็นภาษาสันสกฤต

References

- Chansiri, M. (n.d.). **Legend of Gods** (ตำนานมหาเทพแห่งสรวงสวรรค์). Bangkok: n.p.
- Charoensin-o-larn, C. (2012). **Semiology, Structuralism, Poststructuralism and the Study of Political Science** (สัญวิทยาโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์) (2nd ed.). Bangkok: Khlet Thai Company Limited.
- Ganesha (พระพิฆเนศ)**. (2014). [online]. Retrieved January 12, 2014. from <http://www.baanjomyut.com>.
- Ganesha Characteristics (คุณสมบัติพระคเณศ และการปรับใช้เพื่อยืดเหนี่ยวผู้คนในโลกปัจจุบัน)**. (2014). [online]. Retrieved March 23, 2014. from <http://www.siamganesha.com/ganeshtoday.html>.
- History of Ganesha in Thailand (ประวัติพระพิฆเนศในประเทศไทย)**. (2014). [online]. Retrieved March 23 2014. from <http://www.siamganesha.com/ganeshthailand.html>.
- Khachachiva, J. (2531). **Ganesha Belief and Pattern of Ganesha found in Thailand (พระพิฆเนศวร์ คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวร์ที่พบในประเทศไทย)**. Bangkok: Ganesha Publishing House
- Kingmanee, A. (2009). **Trace Ganesha (แกะรอยพระคเณศ)**. Bangkok: Museum Place.
- Lochan, A., Associate Prof. in History, Shivaji College, University of Delhi, India. Interview, September 20, 2014.
- Maslow's Hierarchy of Needs**. (2014). [online]. Retrieved January 12, 2014. from <https://www.google.co.th/search?q=maslow+hierarchy+of+need>.
- McLeod, S. (2007). **Maslow's Hierarchy of Needs**. [online]. Retrieved January 12, 2014. from <http://www.simplypsychology.org/maslow.html>.
- Nimnunjai, S. (n.d.). **Collections of Sacred Objects and Ganesha. (มงคลวัตถุ และการอวตารของพระพิฆเนศรวมรุ่นที่เสาะหาไว้บูชาเกือบทุกรุ่น)**. Bangkok: V.T.S. Book Center Publishing House.
- Raphipat, A. (2008). **Culture is Meaningful: Theory and Method of Clifford Geertz. (วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ)**. Bangkok: The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Center.

- Reincarnation and Names of Ganesha (ภาคอวตารและพระนามต่าง ๆ ของพระพิฆเนศ).** (2014). [online]. Retrieved January 12, 2014. from <http://www.siamganesha.com/murti/pictures/ pictures-32.php>.
- Siwarak, S. (1995). **Buddhism and Superstition in Thai Society (พุทธกับไสยในสังคมไทย).** Bangkok: Song Siam Company Limited.
- Strinati, D. (1995). **An Introduction to Theories of Pop Culture.** London & New York: Routledge.
- Sucheeep (alias). (2014). **Popular Culture.** [Online]. Retrieved January 12, 2014 from <http://sucheeepost.blogspot.com/2009/05/popular-culture.html>.
- Symbolism of Ganesha.** (2014). [online]. Retrieved January 10, 2014. from <https://www.google.co.th/search?q=ganesha+symbolism&tbm>.
- 32 Postures of Ganesha (พระคเณศ 32 ปาง).** (2014). [online]. Retrieved September 20, 2014. from <http://pikanasaya.blogspot.com/p/blog-page.htm>.
- Thong, S. (2010). **Siamese Deva (สยามเทวะ).** Bangkok: Matchon Publishing House.
- Wathanamahat, K. (2003). **Ganesha Text (คเณศปกรณ์).** Bangkok: Muang Boran Publishing House.
- Wathanamahat, K. (2005). **Text of Tri Deva (ตรีเทวปกรณ์ พระคเณศ พระลักษมี พระสรัสวดี).** Bangkok: Sangsan Book Company Limited.
- Wright, M. (2007). **Ganesha (พระพิฆเนศ).** Bangkok: Matchon Publishing House.